

Korkeakoulupolitiikkaa Sivistys-Suomessa ennen ja nyt



Aloitan korkeakoulupolitiikan ajankohtaisista aiheista. Edellisessä pääkirjoituksessa nostin esiin opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman selvittäjäryhmän, jonka tehtävänä oli arvioida yliopistojen hallinnollisen autonomian tilaa suhteessa perustuslain vaatimuksiin eri yliopistomalleissa ottaen huomioon kolmikantainen yliopistodemokratia. Lisäksi selvittäjäryhmän tuli arvioida ylioppilaskunnan automaatiojäsentyyden perusteita. Ryhmä sai työnsä päätökseen aikataulunsa mukaisesti helmikuun loppuun mennessä.

Selvittäjäryhmä toteaa työnsä pohjalta, että yliopistojen hallinnosta ei tule säätää lainsäädännössä nykyistä yksityiskohtaisemmin, koska se siirtäisi valtaa lainsäätäjälle ja samalla yliopistojen autonomian ulkopuolelle. Lisäksi ryhmän näkemyksen mukaan yliopistoilla on mahdollisuus omien johtosääntöjensä kautta muuttaa ja kehittää hallintoaan ja päätöksentekoaan havaittujen tarpeiden mukaan. Selvittäjäryhmän kokoamassa laajassa kuulemisaineistossa tulee selvästi esiin se, että kolmikantaista yliopistodemokratiaa pidetään yleisesti tärkeänä yliopistojen toimintakulttuurin osana. Ryhmä ei löytänyt perusteita muuttaa tuoreimpiin perustuslakivaliokunnan tulkintoihin perustuvaa ylioppilaskuntien automaatiojäsenyyttä koskevaa nykyjärjestelmää.

Selvittäjäryhmä tiivistä työnsä tulokset viiteen suositukseen. Henkilöstön osallistamisen ja osallistumisen tapoja tulisi kehittää ja monipuolistaa ottaen huomioon tärkeänä pidetty kolmikantainen yliopistodemokratia. Osallisuuden lisäämisen tulisi koskea niin päätöksentekoa kuin sen valmisteluakin. Toiseksi selvittäjäryhmä kehottaa lisäämään yliopiston eri päätöksentekuelinten välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä. Yliopistoissa tulisi vahvistaa luottamukseen perustuvaa toimintakulttuuria, jonka edellytyksenä on yliopiston johdon ja yliopistoyhteisön välinen vastavuoroisuus ja yhteistyöhalukkuus. Yliopiston hallituksen ja yliopistoyhteisöä edustavan kolmikantaisen toimielimen välistä vuorovaikutusta tulisi kehittää ja monipuolistaa. Tähän yliopistot voivat päästä johtosääntöjään ja hallintokäytäntöjään kehittämällä. Selvittäjäryhmä korostaa myös hallintoprosessien avoimuutta keinona edistää toiminnan ja päätöksenteon hyväksyttävyyttä yliopistoyhteisöissä. Lopuksi ryhmä kiinnittää huomiota OKM:n taloudellisen ohjauksen merkittäviin vaikutuksiin yliopistojen autonomiaan. Se esittää, että lähitulevaisuudessa arvioidaan OKM:n rahoitusohjauksen vaikutukset ja täsmennetään tilivelvollisuuden ja autonomian välinen suhde.

Selvittäjäryhmän suosituksiin on helppo yhtyä. Ryhmän käyttämä

pohja-aineisto on kattava ja monipuolinen. Toivoa sopii, että yliopistojen päättäjät arvioisivat perusteellisesti ja kriittisesti kukin oman yksikkönsä toimintaa ja valmistelisivat suosituksien toimeenpanoon tähtääviä toimenpiteitä. Ministeriön roolina voisi olla asioiden esillä pitäminen yliopistojen kanssa käytävien tulosneuvottelujen yhteydessä. Ministeriön oman toiminnan osalta toivoisi selvittäjäryhmän edellyttämän rahoitusohjauksen arvioinnin pikaista toteuttamista.

Lehden sivuilla paneudutaan korkeakoulupolitiikan ajankohtaisiin kysymyksiin ammattikorkeakoulujen näkökulmasta kahden artikkelin voimalla. *Helena Kuusisto-Ek* tarkastelee strategista johtamista ammattikorkeakouluissa analysoimalla niiden uusimpia strategioita vuosilta 2017–2020. Strategiat ovat toistensa kaltaisia perustehtäviin ja hallituksen asettamiin tavoitteisiin painottuvilta osiltaan, mutta eroavat rakenteellisen kehittämiseen, tehokkuuteen, erityistehtävään ja painoaloihin liittyviltä osiltaan. *Leena Wahlforsin* artikkeli käsittelee avoimuuden näkymistä ammattikorkeakoulun arjessa. Aineisto on koottu Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta. Artikkelin tavoitteena on valottaa keskeistä korkeakoulupolitiikan ulottuvuutta – avoimuutta – erityisesti yksilöiden, ammattikorkeakoulun opettajien, tasolla.

Melina Aarnikoivu ja *Taina Saarinen* pohtivat tutkimustyöhön liittyvää epäfokuksen käsitettä ja avaavat sen kautta tutkimusprosessin epälineaarisuutta, epävarmuutta ja ajoittaista sekavuutta erityisesti laadullisessa tutkimuksessa. He käyttävät esimerkkeinä kahta vuonna 2020 päättynyttä tutkimusprojektia. Fokuksella ja epäfokuksella on omat kytkentänsä paitsi tutkimusprosessien kulkuun myös tutkimusrahoitukseen ja sitä koskevaan päätöksentekoon. *Tuomo Peltonen* analysoi yliopistojen lainvastaisen toiminnan toimintalogiikkoja organisaatioteoreettista näkökulmaa hyödyntäen. Artikkelin aineistona ovat tuomioistuinten, laillisuusvalvojan ja muiden tahojen ratkaisuja ja lausuntoja yliopistojen todetusti tai todennäköisesti lakia rikkoneista päätöksistä tai käytännöistä. Aineistosta nostetaan esiin kolme erilaista toimintalogiikkaa: vilpitiön mieli, oikeutettu toiminta ja laillisuuden sivuuttaminen. Yliopistot näyttävät perustelevan toimintaansa johdon itsenäisellä harkintavallalla, kansainvälisessä kilpailussa menestymisellä, yritysmaisella toimintalogiikalla ja byrokratian poistumisella hallinnosta. Nämä motiivit eivät tietenkään saisi johtaa laillisuuden rajojen ohittamiseen.

Korkeakoulupolitiikka ennen aihepiiri tulee lehdessä esiin kahtena eri tekstinä, jotka molemmat pohjautuvat Jaakko Nummisen – opetusministeriön entisen pitkäaikaisen kansliapäällikön – massiiviseen kaksiosaiseen ja yhteensä tuhat sivuiseen muistelmateokseen *Sivistys-Suomen* synty 1 ja 2. Numminen on jakanut teoksensa kahtia, kuten ministeriön muuttunut nimikin (opetus- ja kulttuuriministeriö) myöhemmin kuvasti paremmin päätehtäväalueita eli osa yksi käsittelee kou-

lutuspolitiikkaa ja osa kaksi kulttuuripolitiikkaa. Numminen on ollut tuottelias kirjoittaja jo ennen eläköitymistään. Omalta opiskelujaltani muistan Nummisen kirjoittaman ylintä poliittista päätöksentekoa tarkastelleen teoksen Valtioneuvoston ongelmia. Korkeakoulututkimuksen alueelle siirtyessäni luin tarkoin läpi Nummisen teoksen Yliopistokysymys.

Sakari Ahola on kirjoittanut Nummisen muistelmiin pohjautuvan katsauksen, jossa painopiste on koulutuspolitiikassa. Ahola kaipaa katsauksessaan Nummiselta kriittisempää otetta joihinkin keskeisiin kysymyksiin. *Osmo Lampinen* puolestaan esittelee teosta Nummisen pitkäaikaisen kollegan näkökulmasta. Osmo Lampisen artikkeli saapui lehteen vain muutamaa viikkoa ennemmin kuin saimme ikävän tiedon hänen poismenostaan Osmon entisen kollegan ja ystävän ilmoittamana. Olen kirjoittanut lyhyen muistokirjoituksen Osmon merkityksestä suomalaisen korkeakoulupolitiikan ja Edistysellisen tiedeliiton toiminnan näkökulmasta.

Pekka Neittaanmäki on tehnyt mielenkiintoisen katsauksen koulutuksen ja tutkimuksen merkityksestä maakuntien kehityksen näkökulmasta. Hän suhteuttaa maakuntien verokertymien kehitystä niiden T&K-panostuksiin ja yhdistää tähän arvioita maakunnissa sijaitsevan korkeakoulutuksen osuudesta kehitykseen. *Jouni Huhtanen* esittelee vielä lehden loppuksi ranskalaisen Georges Bataillen viime vuonna suomennettua teosta Sisäinen kokemus.

Toivotan lukijoille tervettä ja rajoitusvapaampaa kevättä.

Kauniaisissa 23.4.2021

Kari Kuoppala